

De vergeten lessen van de MDE-scenario's

DRS. A. RUTGERS VAN DER LOEFF*

In het artikel „De BMD en de kosten van de energievoorziening” vatten ir. C. Daey Ouwens en drs. ing. S.C. de Hoo de mogelijke beleidsvoorkeuren met betrekking tot de hoogte (en de samenstelling) van het energieverbruik in drie opties samen:

- sterk afremmen (van het energieverbruik);
- minder groeien;
- niet beperken 1).

Deze keuzemogelijkheden zijn ook voorgelegd aan de MDE-deelnemers door middel van een hun voorgelegd vragenformulier.

Voor wie geneigd is te denken in termen van eenvoudige economische samenhangen tussen prijs en (gevraagde) hoeveelheid, doen zich problemen bij deze keuze voor. Ook al gelooft men niet in het perfecte functioneren van het marktmechanisme, dan nog is geen ander energiebeleid dan het huidige energieprijnsbeleid nodig om te komen tot „minder groei” of misschien zelfs tot een „sterk afremmen” van het energieverbruik. Zo kan men veronderstellen dat de effecten van de prijsstijgingen van ruwe olie in de periode 1979/1980 op het gebied van energiebesparing en economische herstructurering nog steeds niet zijn uitgewerkt. Deze „nuloptie” heeft uiteraard ook schaduwkanten, maar de effecten van een niet-beperkend energiebeleid moet men eerst inschatten, voordat een zinnige poging tot een keuze tussen de genoemde drie beleidsopties kan worden ondernomen.

Tijdens de MDE werd veel informatie verstrekt, maar om op dit punt verder te komen moet men heel diep graven. Uitvoerende analyse van de MDE-scenario's laat zien dat de „sterke afremming” van het energieverbruik in het scenario van het Centrum voor Energiebesparing (het CE-scenario) voor hooguit 25% is toe te schrijven aan een versterkt energiebeleid. Circa 70% van het verschil met het energieverbruik van het referentie- of ongewijzigd-beleidsscenario vloeit voort uit verschillen in economische structuur, de rest uit verschillen in de veronderstellingen omtrent technische energiebesparingsmogelijkheden. De voornoemde 70% bestaat bovendien voor circa 60% uit verschillen in de gehanteerde basisveronderstellingen (over de ontwikkeling bij ongewijzigd econo-

misch beleid) en voor 10% uit beleidseffecten (voornamelijk buiten de strikte energiesfeer).

Verder laten drie van de vier „ongewijzigd-energiebeleidsscenario's” (nl. het referentiescenario, het arbeidsdelingscenario en het zogenaamde basisscenario voor het CE-scenario) al „minder groei” zien 2). Het basisscenario van het CE (dat wil zeggen de door de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam opgestelde variant van het referentiescenario) toont zelfs een daling van het energieverbruik bij ongewijzigd (energie- en economisch) beleid. Op deze en vele daarmee samenhangende problemen is gewezen in het eindrapport van de Adviescommissie Scenario's 3), dat op 17 maart 1983 aan de Stuurgroep werd aangeboden. Echter, dit rapport werd door de Stuurgroep pas gepubliceerd in de laatste week van de MDE-discussiefase, nl. eind juni 1983 4). De belangrijkste conclusie van de Adviescommissie was dat de rol van de scenario's in de MDE zeer beperkt moest zijn: de scenario-uitkomsten bieden geen basis voor vergelijking van de verschillende beleidsalternatieven, zeker niet wat betreft de vraag wel of geen kernenergie 5). De kritische kanttekeningen die de Adviescommissie bij de MDE-scenario's plaatste, blijken voor het grootste deel nog steeds van toepassing te zijn op de in het Eindrapport gebruikte „brandstofpakketten”.

De gevolgen van de genoemde problemen zijn belangrijk: is de geboden keuzemogelijkheid (tussen energiebeleidsalternatieven) nog wel zinnig (en „zindelijk”) als o.a. niet duidelijk wordt verteld dat „sterk afremmen” primair een kwestie is van (veronderstellingen omtrent) de industriële-sectorontwikkeling? En wat kon de Stuurgroep doen met eventuele beleidsvoorkeuren ten aanzien van die sectorontwikkeling? Weliswaar moest de Stuurgroep volgens haar taakopdracht ook rekening houden met de wisselwerking tussen economie en energie, maar hoe dat moest worden uitgelegd bleef onduidelijk: zouden parlement en regering een boodschap hebben aan eventuele uitspraken in het Eindrapport over dergelijke economische aangelegenheden? 6) Als men hier nog aan toevoegt de vraag of de brandstofpakketten wel bruikbaar zijn als richtlijn voor praktisch energiebeleid en als men ziet dat

juist bij de vraag over de drie genoemde opties de grootste verschillen optraden tussen de antwoorden van de MDE-deelnemers en die van de z.g. parallelmeting, dan wordt het begrijpelijk dat de Stuurgroep in haar Eindrapport bij het onderwerp „brandstofpakketten” géén aanbeveling aan regering en parlement heeft geformuleerd 7).

Daey Ouwens en De Hoo doen dat in hun artikel echter wel. Zonder noemenswaardige aandacht aan de bovengenoemde problemen te besteden concluderen zij: „Willen regering en parlement de (gebleken) beleidsvoorkeuren serieus nemen, dan zal een energiebeleid moeten worden opgezet, dat zich richt op de realisering van pakket 1” (dat wil zeggen sterk afremmen, RvdL). Deze conclusie is des te merkwaardiger, waar in de voetnoot bij figuur 2 uit hetzelfde artikel wordt geconstateerd dat beleidsalternatief 2A (de kernenergie-loze variant van „minder groeien”) op de meeste steun onder de Nederlandse bevolking kan rekenen.

Wat moeten regering en parlement met de MDE-resultaten?

De vraag die nu opkomt is: welke con-

* Sinds 1 juli 1984 plv. secretaris van de (voorlopige) Algemene Energieraad. De auteur was van begin 1982 tot maart 1983 secretaris van de door de Stuurgroep MDE ingestelde Adviescommissie Scenario's, en daarvoor van de door de minister van Economische Zaken ingestelde Begeleidingscommissie Alternatief Scenario. Het artikel geeft zijn persoonlijke mening weer.

1) C. Daey Ouwens en S.C. de Hoo, De BMD en de kosten van de energievoorziening, *ESB*, 22 augustus 1984.

2) „Minder groei” betekent hierbij o.a. dat het jaarlijkse groeipercentage van het energieverbruik over de periode 1980-2000 lager is dan dat over de periode 1970-1980. Welke definitie de Stuurgroep in haar vragenformulier en haar eindrapport voor ogen heeft gehad, is niet helemaal duidelijk.

3) Bestaande uit drs. Van Stiphout (voorzitter), prof. dr. ir. Beek, prof. dr. Nijkamp en prof. dr. De Wolff.

4) Als ongenummerde, en in het MDE-Eindrapport onvermelde bijlage bij het MDE-Tussenrapport.

5) Enkele andere problemen waar de Adviescommissie op wees: het ontbreken van gevoeligheidsanalyses t.a.v. de ontwikkeling van wereldhandel en wereldenergieprijzen, het ontbreken van informatie over de effecten op micro- en meso-niveau, en de (methodologisch gezien) zeer uiteenlopende karakters van de scenario's.

6) Ook buiten de wisselwerking economie-energie wees de Adviescommissie Scenario's overigens op enkele interessante economische aspecten in de MDE-scenario's. Zo kwam in de drie volledige werkgelegenheidsscenario's de volledige werkgelegenheid alleen maar tot stand door herverdeling van werk, en niet doordat er méér werk (in werkuren gemeten) werd geschapen. Verder bleek de waarde van de uitvoer als percentage van het bnp op te lopen van 62 in 1980 tot 78 voor het CE-scenario in het jaar 2000, en tot zelfs 115 in het industrieel-herstel-scenario.

7) Zie paragraaf 13.8 van het MDE-Eindrapport.

clusies regering en parlement dan wel aan de MDE moeten verbinden en hoe serieus zij de conclusies van het Eindrapport (vooral op het punt van de brandstofpakketten) moeten nemen. Het antwoord op die vraag kan men mede laten afhangen van de wijze waarop de Stuurgroep zelf is omgesprongen met de informatie en conclusies van anderen die in de MDE zijn ingebracht. Helaas blijkt dat de Stuurgroep in haar Eindrapport (en in haar spoor Daey Ouwens en De Hoo in hun artikel) wat dat betreft niet altijd even „serieus” is geweest. De inzichten die men aan de MDE-scenario's en aan het advies daaromtrent van de Adviescommissie Scenario's kan ontlenen ten aanzien van bij voorbeeld de bovenbeschreven samenhang tussen economie en energie, zijn in het Eindrapport zo goed als niet terug te vinden.

Ook op een meer specifiek punt, namelijk de inzet van duurzame energiebronnen, worden scenario's in het Eindrapport snel weer vergeten. Was van de scenario's het CE-scenario het meest optimistisch met een inzet van circa 140 PJ in het jaar 2000, in alle brandstofpakketten in het Eindrapport en in het besproken artikel is nauwelijks een jaar later die bijdrage ineens op 275 PJ ($\pm$ 55 PJ) terechtgekomen. Die verandering wordt in het Eindrapport toegeschreven aan „nieuwe inzichten”, die in feite op slechts één nieuw rapport blijken te zijn gebaseerd 8). Ook ten aanzien van energiebesparingsmogelijkheden wordt in het Eindrapport en door Daey Ouwens en De Hoo verwezen naar nieuwe inzichten, zoals die bij voorbeeld zouden moeten blijken uit een Engelse scenariostudie. Daarmee gaan ze voorbij aan de grote inspanningen die vele betrokkenen zich hebben getroost om MDE-scenario's in elkaar te zetten. Naast alle problemen van die scenario's was het immers juist opvallend dat er in belangrijke mate overeenstemming kon worden bereikt tussen het Ministerie van Economische Zaken, het Centraal Planbureau en het Centrum voor Energiebesparing omtrent de te hanteren veronderstellingen over energiebesparingsmogelijkheden. Ook hier lijken Daey Ouwens en De Hoo de informatie uit de eigen MDE niet voldoende serieus te nemen.

De (voor sommigen verheugende, voor anderen teleurstellende) conclusie moet zijn dat het MDE-Eindrapport regering en parlement nog veel ruimte laat voor politieke invulling. Wel zal het parlement bij zijn discussie over dit onderwerp over aanvullende informatie kunnen beschikken op punten waarop de Stuurgroep onvoldoende informatie gaf. Ten eerste kunnen regering en parlement in tegenstelling tot de deelnemers aan de MDE-discussie-bijeenkomsten wel kennis nemen van de kanttekeningen van de Adviescommissie Scenario's bij de MDE-scenario's (en dus: bij de brandstofpakketten). Ten tweede is er ten aanzien van de effecten van energiebesparingsbeleid ondertussen meer informatie beschikbaar dan uit de scenario's te halen was. In de Memorie van Toelichting bij de begroting 1985 van het Ministerie van Economische Zaken wordt uitvoerig geciteerd uit het *Evaluatierapport investeringssubsi-*

dies energiebesparing, dat rond Prinsjesdag aan de Kamer is toegezonden. De conclusies van dit rapport zijn echter niet al te hard 9). De historische analyse (door TNO) van een aantal subsidiemaatregelen leidt vooral tot kwalitatieve resultaten, en bij de gehanteerde ramingen van de toekomstige effecten (door het CPB) moet men zich dan onmiddellijk afvragen of die op hardere historische analyses berusten. Ten aanzien van energiebesparingssubsidies kan men in feite zeer uiteenlopende conclusies aan de evaluatie verbinden: enerzijds kan worden benadrukt dat f. 1 mrd. subsidie circa f. 2 mrd. aan energiebesparende investeringen uitlokt, die anders niet (of veel later) tot stand zouden zijn gekomen; anderzijds volgt uit de CPB-berekeningen dat circa de helft van de betrokken subsidies, zelfs bij de veronderstelling van min of meer gelijkblijvende (en dus in dit opzicht weinig stimulerende) energieprijzen, terecht komt bij projecten die ook zonder die subsidie wel tot stand zouden zijn gekomen 10).

Ten slotte zijn in de Memorie van Toelichting 1985 kort de resultaten weergegeven van het „ARS”, het geactualiseerde Referentie Scenario. De nieuwe uitkomsten van dit scenario verdienen nog duidelijker het predikaat „minder groeien” dan het oorspronkelijke Referentiescenario, maar enkele vragen die de Adviescommissie Scenario's stelde bij het referentiescenario blijven geldig: in hoeverre spoort bij voorbeeld het ARS met het huidige energiebeleid? Het referentiescenario is immers in de MDE ingebracht als een scenario waarvoor de (toenmalige) minister van Economische Zaken geen beleidsverantwoordelijkheid wilde aanvaarden.

Ook met deze nieuwe informatie kan men echter niet stellen dat de feiten (en meningen) nu zo duidelijk zijn dat er maar één politieke keuze mogelijk zou zijn ten aanzien van het te voeren energiebeleid.

Conclusie

Uiteraard is de energiediscussie na afloop van de MDE niet verstomd. Nieuwe feiten (en meningen daarover) blijven opkomen. In het rangschikken van en infor-

8) In de betrokken tabel 6.4 in het Eindrapport wordt ten onrechte de indruk gewekt dat de (voorlopige) Algemene Energieraad (AER) in zijn advies „Duurzame energie” (van 5 juni 1982) de visie van de Stuurgroep op dit punt zou delen. De AER kwam in genoemd advies tot een geraamde bijdrage van duurzame energie in het jaar 2000 van circa 115 PJ.

9) Zoals ook geconstateerd door de AER in zijn commentaar van 4 september 1984 op dit rapport.

10) In een EG-rapport wordt dit laatste verschijnsel aangeduid met „gratis ritje”, als vertaling van het Engelse „freeriders”. Een betere aanduiding lijkt mij: „grijsrijders”. In het betrokken rapport (*Vergelijkend onderzoek over de energiebesparingsprogramma's van de lidstaten van EG*, Com(84)34 def, 9 februari 1984) worden verschillende studies aangehaald die wijzen op 20 tot 80% grijsrijders bij energiesubsidieregelingen.

meren over de op dat moment voorhanden feiten en meningen heeft de Stuurgroep een belangrijke rol kunnen spelen. Of het MDE-Eindrapport ook een belangrijke rol kan spelen bij het formuleren van nieuw energiebeleid is, zeker voor de hier besproken punten, nog maar zeer de vraag.

Voor zover er uit de MDE in het algemeen en de MDE-scenario's in het bijzonder lessen kunnen worden getrokken, lijken die lessen aan Daey Ouwens en De Hoo in belangrijke mate voorbij te zijn gegaan. Wat echter erger is: in hun artikel geven zij een vertekend beeld van de tijdens de MDE bijeengesprokkelde informatie. Dit maakt het voor de lezers moeilijk om van de op deze onderdelen interessante lessen uit de MDE kennis te nemen.

A. Rutgers van der Loeff

Naschrift

Het commentaar van drs. A. Rutgers van der Loeff op ons artikel „De BMD en de kosten van de energievoorziening” slaat op een aantal punten de plank volledig mis. Rutgers van der Loeff komt in zijn reactie tot een aantal boude uitspraken. Argumenten en uitspraken lopen nogal door elkaar en sommige uitspraken moeten het geheel zonder argumenten stellen. Op een aantal hoofdpunten van zijn betoog zullen wij reageren.

In de eerste plaats concentreert Rutgers van der Loeff zich nagenoeg geheel op de scenariopassage van ons artikel. Deze passage maakt slechts een zeer klein deel uit van het artikel en diende uitsluitend om aan te geven dat er een zekere mate van overeenkomst bestaat tussen de in het Eindrapport gepresenteerde brandstofpakketten en de BMD-scenario's 1). De eerste vormen het resultaat van de BMD en de laatste slechts een zeer beperkt deel van de input voor de discussiefase van de BMD 2). De geconstateerde parallelliteit bracht ons er toe om vanuit de in het artikel centraal staande kostenaspecten van energiesystemen enige zeer voorzichtige conclusies te trekken over de macro-economische aspecten van de brandstofpakketten. Op het moment van schrijven van het artikel was geen met de uitgangspunten en uitkomsten van de BMD doorgerekend scenario voorhanden. Indien ons artikel enige maanden later zou zijn geschreven waren de BMD-scenario's niet eens opgevoerd omdat dan zou zijn gerefereerd aan het werk van de Bezinningsgroep Energiebeleid 3). Deze groep heeft onder zeer moeilijke omstandigheden het werk gedaan dat

1) Stuurgroep MDE, *Eindrapport*, 's-Gravenhage, januari 1984.

2) Stuurgroep MDE, *Tussenrapport en bijlagen*, 's-Gravenhage, 1983. De scenariobeschrijving staat in hoofdstuk 11 van het tussenrapport, blz. 157-172.

3) Bezinningsgroep Energiebeleid (Stichting Energie en Samenleving), *Elektriciteit: Een bezinning op 2000*, Utrecht, september 1984.

de bij de BMD betrokken ministeries of de adviesorganen samen met het CPB ons inziens hadden moeten doen, namelijk: de resultaten van de BMD ordenen en doorrekenen in een scenario. De Bezinningsgroep heeft dat voor de elektriciteitssector gedaan en die uitkomsten liggen in lijn van onze meer tentatieve uitspraken over macro-economische aspecten.

In de tweede plaats stelt Rutgers van der Loeff dat: „(...) de Stuurgroep in haar Eindrapport (en in haar spoor Daey Ouwens en De Hoo) ... niet altijd even „serieus” is geweest” in het hanteren van „de informatie en conclusies die door anderen in de BMD zijn ingebracht”. Op zich zelf staat deze opmerking in schril contrast met veel commentaren op dit voor de BMD zo essentiële punt 4). Bovendien is deze opmerking uitsluitend gebaseerd op een onjuiste interpretatie van de Stuurgroepreacties op het advies van de Adviescommissie Scenario's. De Adviescommissie Scenario's heeft namelijk haar bevindingen zelf op een persconferentie naar buiten gebracht. De hoofdpunten van haar rapport hebben al spoedig de landelijke pers gehaald 5).

De suggestie dat de Stuurgroep het advies van de Adviescommissie bewust enige tijd buiten de discussie heeft gehouden, verliest daarmee iedere geloofwaardigheid. Daarnaast waren die conclusies nu ook weer niet zo schokkend als Rutgers van der Loeff, overigens in navolging van de Adviescommissie Scenario's zelf, doet voorkomen. Hoofdconclusie was: „(...) vier scenario's die ten behoeve van de Maatschappelijke Discussie Energiebeleid zijn opgesteld, kunnen in hun huidige vorm slechts een beperkte, educatieve functie vervullen in de BMD: de scenario's geven een indruk van een aantal mogelijke beleidskeuzen, van een aantal mogelijke niet beïnvloedbare ontwikkelingen tot het jaar 2000 en van de resultaten van een aantal combinaties van die twee elementen”.

Datgene dat in het Tussenrapport en de BMD-krant over de scenario's is opgenomen loopt volledig in de pas met deze conclusies van de Adviescommissie Scenario's zoals die pas enkele maanden na het verschijnen van het Tussenrapport en na het begin van de discussiefase aan de Stuurgroep zijn voorgelegd. Ook in het BMD-vragenformulier vervullen scenario-aspecten een beperkte en educatieve functie, niet meer en niet minder. Schokkend voor het verloop van de BMD waren de conclusies van de Adviesgroep Scenario's dan ook niet ondanks het feit dat ze wel als zodanig zijn gepresenteerd.

Hoewel niet direct relevant voor de reactie op Rutgers van der Loeff schuilt er in het werk van de Adviescommissie Scenario's een merkwaardige tegenstrijdigheid. Qua bemanning en taakstelling vertoont de Adviescommissie Scenario's (januari 1982-maart 1983) een nagenoeg volledige overeenkomst met de Begeleidingscommissie Alternatief Energiescenario (november 1980-december 1981). Deze Begeleidingscommissie Alternatief Energiescenario heeft onder andere als taak gehad:

– het bevorderen van de onderlinge ver-

gelijkbaarheid van de scenario's;

– het toetsen van het wetenschappelijk gehalte en de interne consistentie van de scenario's.

In maart 1983 concludeert de Adviescommissie Scenario's heel intelligent dat de vier scenario's die ten behoeve van de BMD zijn opgesteld – waarbij overigens weer rekening is gehouden met een AER-advies – slechts een beperkte educatieve functie kunnen hebben omdat de scenario's onvolledig zijn en ze slechts een beperkte vergelijkbaarheid hebben. Een meer concrete beleidsondersteunende functie kunnen ze dan ook nauwelijks vervullen. Op zijn zachtst gezegd toch een vernietigend oordeel over het *eigen* werk uit de periode november 1980-maart 1983.

Min of meer in lijn met het vorige punt steekt Rutgers van der Loeff zijn vinger waarschuwend op en zegt dat wij ten onrechte en in afwijking van de Stuurgroep MDE, beleidsaanbevelingen koppelen aan de brandstofpakketten. Ter ondersteuning van zijn mening verwijst Rutgers van der Loeff naar hoofdstuk 13 van het Eindrapport omdat daar de aanbevelingen ontbreken. We kunnen daarover kort zijn. In hoofdstuk 8, waarin de beschouwingen over de brandstofpakketten zijn opgenomen, staat: „De beleidsmaatregelen die behoren bij een bepaald pakket zijn uiteraard nauw verbonden met de maatregelen die in hoofdstuk 4 tot en met 7 zijn gegeven. Hiernaar zal dan ook worden verwezen”. Daey Ouwens en De Hoo hebben daar niet naar verwezen, maar het overzicht zelf gegeven.

In dit verband is ook de stelling van Rutgers van der Loeff onjuist dat „(...) de grootste verschillen optraden tussen de antwoorden van de MDE-deelnemers en die van de z.g. parallelmeting” (een representatieve steekproef, DO, dH) op de energiebesparingsvraag”. Het is juist een hoofdlijn in de uitkomsten van de BMD dat energiebesparing op zich niet omstreden is 6). Een grote meerderheid van de BMD-deelnemers, van de deelnemers aan representatief onderzoek (parallelmeting e.a.) en van de institutionele sprekers wil besparingsactiviteiten. Wel verschilt de mate waarin men energiebesparingen wenst. In de brandstofpakketten wordt dat verschil in energiegebruik aangegeven door de pakketten 1 en 2 A/B. Binnen de brandstofpakketten 1 en 2A is de procentuele verdeling over het gebruik van de verschillende energiebronnen overigens gelijk. In pakket 2B is enige ruimte voor kernenergie. De BMD-deelnemers kiezen meer voor sterke energiebesparing (pakket 1). Het representatieve onderzoek neigt meer naar pakket 2A. Met het hanteren van pakket 1 als beleidsdoelstelling neemt men de voorkeuren van de BMD-deelnemers het meest ter harte. Rutgers van der Loeff constateert op dit punt slechts een schijnbare tegenspraak en zeker geen naar zijn zeggen „merkwaardige conclusie” onzerzijds.

In de vierde plaats stelt Rutgers van der Loeff de vraag of het presenteren van een keuze voor verschillende gradaties van

energiebesparing wel „zinnig” en mogelijk zelfs wel „zindelijk” is geweest. Impliciet geeft Rutgers van der Loeff als antwoord: nee. Naar zijn mening heeft de Stuurgroep namelijk niet duidelijk gemaakt dat de keuze voor „sterk afremmen” van het energiegebruik primair een kwestie is van (veronderstellingen omtrent) industriële-sectorontwikkeling.

Zowel in het Tussenrapport, in de BMD-krant en in het BMD-vragenformulier wordt de relatie tussen industrieel energiegebruik en de sectorstructuur aan de orde gesteld. De scenario's spreken op dit punt echter een andere taal dan de Stuurgroep. De ten behoeve van de discussiefase opgestelde scenario's geven een verschillende energie-inzet te zien die grosso modo vooral is terug te voeren op:

- versterkt energiebeleid (25% van de variantie);
- verschillen in economische structuur (70% van de variantie);
- verschillen in veronderstellingen omtrent technische energiebesparingsmogelijkheden (5% van de variantie).

Het betreft hier natuurlijk wel een vergelijking tussen de scenario's onderling met inbegrip van de daaraan ten grondslag liggende aannamen. De Stuurgroep acht het ingrijpen in de sectorstructuur echter niet noodzakelijk om het energiegebruik „sterk af te remmen”. Het is dan ook onjuist dat Rutgers van der Loeff het lage brandstofpakket min of meer vanzelfsprekend op één lijn stelt met het CE-scenario. Noch in het Eindrapport, noch in het artikel „De BMD en de kosten van de energievoorziening” is daartoe aanleiding gegeven. Het feit dat in het CE-scenario voor een groot aantal samenhangende maatregelen op uiteenlopende beleidsterreinen wordt gekozen wil nog niet zeggen dat een brandstofpakket met een lage brandstofinzet staat of valt bij juist dié maatregelen. Er zijn veel wegen te bewandelen om een dergelijke mate van energiebesparing

4) Prof. H.A. Becker en prof. R.W. Hommes, Eerste technology assessment was kennelijk overbodig, *NRC Handelsblad*, 2 juni 1984.

5) In februari/maart signaleert Adviesbureau Hollander en Van der Mey BV 17 artikelen in de landelijke pers over dit onderwerp. Vergelijk ook Persbericht Stuurgroep MDE van 21 maart 1983, een reactie op het rapport Adviescommissie Scenario's. Het rapport is dan inmiddels al in de pers becommentarieerd en wordt officieel 22 maart 1983 in Nieuwspoor gepresenteerd aan de media door de Adviescommissie Scenario's.

6) Vergelijk ook INTER/VIEW BV, *Analyse van de uitkomsten van de vragenformulieren*, in opdracht van de Stuurgroep MDE (bijlage A2, bij het Eindrapport), 1984; NV v/h Nederlandse Stichting voor Statistiek, *Parallelmeting met het BMD-vragenformulier*, in opdracht van de SMDE (bijlage A2, bij het Eindrapport), 1984; Onderzoeksgroep voor Beslissingsgedrag en Sociometrie (VU), *Resultaten van de Keuze-enquête in het kader van de BMD* (bijlage A4, bij het Eindrapport), 1984; NV v/h Nederlandse Stichting voor Statistiek, *Tweede opinie-onderzoek en bereiksonderzoek* (bijlage A3, bij het Eindrapport), 1984.

daadwerkelijk te realiseren 7).

In de vijfde plaats enkele kanttekeningen rond het thema „marktmechanisme, overheidsbeleid en de versnelde introductie van energiebesparingsmaatregelen en duurzame energiebronnen”. Wij zijn het eens met Rutgers van der Loeff dat het marktmechanisme werkt, afhankelijk van reeksen randvoorwaarden die al dan niet door de overheid zijn gesteld. Zoals in ons artikel is aangegeven, heeft de Nederlandse bevolking in meerderheid een energiebeleid voor ogen met de volgende kenmerken:

1. de wenselijkheid van energiebesparing is op zich weinig omstreden; de meningen divergeren over de mate van energiebesparing;
2. over het algemeen wordt de voorkeur gegeven aan een terughoudend beleid ten aanzien van de fossiele brandstoffen. Het minst terughoudend stelt men zich op tegenover het aardgasgebruik;
3. nagenoeg unaniem is men van oordeel dat meer aandacht moet worden besteed aan bestudering en toepassing van duurzame bronnen;
4. uitbreiding van de toepassing van kernenergie op dit moment wordt door een grote meerderheid afgewezen; de bestaande kerncentrales Dodewaard en Borssele kunnen worden opgehouden; er is geen meerderheid voor sluiting op dit moment;
5. er is een duidelijke voorkeur voor een decentrale energievoorziening. Dit geldt voor de keuze van systemen (WKK, duurzame energiebronnen), maar ook voor de organisatorische structuur.

Om een dergelijke energievoorziening te kunnen realiseren is naast een duidelijke politieke wil ook een daarmee in samenhang gevoerd energiebeleid noodzakelijk. Een dergelijk beleid wordt in het Eindrapport van de BMD en in ons artikel handen en voeten gegeven. Een dergelijk beleid is van invloed op bestaande randvoorwaarden, maar vereist tevens nieuwe waarbinnen het marktmechanisme zijn werk kan doen. In dit licht moeten ook de uitspraken over de te realiseren energiebesparing, de bijdrage van de duurzame bronnen, de (procentueel) hogere gasinzet en de uitbreiding van de WKK-bijdrage worden gezien. Telkens is de Stuurgroep bij de behandeling van deze gearticuleerde beleidsvoorkeuren uitgegaan van de vraag: „Wat is „maximaal” haalbaar wanneer de politieke wil daartoe bestaat en welke maatregelen zijn dan zoal gewenst?” Over die vraag hebben uiteenlopende deskundigen zich tijdens de BMD gebogen en uitgesproken. Verwonderlijk is het dan ook niet dat de door hen gegeven waarden hoger uitkomen dan die waaraan Rutgers van der Loeff refereert, zoals de aannamen in de scenario's of de door de AER en in het CE-scenario gehanteerde bijdrage van duurzame energiebronnen enzovoort.

Ten slotte de vraag wat regering en parlement met de BMD-resultaten aan moeten. Het merendeel van de opmerkingen die Rutgers van der Loeff op dit punt maakt is ons inziens in het voorgaande op losse schroeven gezet. Natuurlijk is er een scala van politieke besluiten mogelijk op het gebied van het energiebeleid maar het is onjuist om de ruimte die de BMD-resulta-

ten laten daaraan gelijk te stellen. Een energiebeleid gebaseerd op de BMD kent vijf hoofditems zoals die hierboven nog eens zijn opgesomd. Het gaat niet aan daar luchtig overheen te lopen en het werk van de Stuurgroep en de BMD-deelnemers te typeren met suggesties in de richting van: „niet altijd even serieus”; „bewust informatie achterhoudend”; „bijeengesprokkelde informatie” en „onvoldoende gedocumenteerd”. Te meer omdat deze suggesties gebaseerd blijken op onvoldoende kennis van de publikaties van de Stuurgroep en van de betekenis van het BMD-proces voor het betrekken van in de maatschappij levende oordelen over de energieproblematiek bij de politieke besluitvorming. De resultaten zijn veel meer dan „weer een rapport” of „weer wat gegevens over bij voorbeeld de kosten van kernenergie”. Het is een evaluatie van gegevens van maatschappelijk en technische origine zowel in de breedte als in de diepte. Nemen de beleidsmakers de resultaten ervan niet over voor het beleid dan betekent dat een nieuwe slag voor de geloofwaardigheid van het politieke besluitvormingsproces.

C. Daey Ouwens
S.C. de Hoo

---

7) De verwijzing naar de Engelse scenariostudies heeft vooral de functie gehad deze uitspraak te onderstrepen.